

Pagina 131/132

Beschouwen door te maken

Een idee, inspiratie, gedachte, bedoeling, functie, behoefte of wat dan ook transformeert, en krijgt tastbaar gestalte in een ding, een maaksel, een artefact of een voorwerp. Dat gaat niet vanzelf, maar in dialoog met de maker. In het maken wordt ook de maker zichtbaar. Het maakproces belichaamt de verbinding tussen de maker en het gemaakte. In dat belichamen (*embodiment*) verschijnen mensen vollediger. Ze nemen meer gestalte aan dan wanneer ze alleen maar praten achter een tafel. Dit ‘verschijnen’ laat zich in verband brengen met het muzische idee van het openbaar maken. Het is zichzelf laten zien. Wat in woorden, redeneringen en argumenten vaak verhuld blijft, treedt in fysieke/materiële representatie naar voren. Muzen praten niet over wat er toe doet, maar maken daar iets van: een tastbaar ding, een werkstuk, een opvoering. Hun werk is heel fysiek. Ze zingen, ze spelen na en belichamen daarin expressief de daden van de Goden. Daarmee brengen ze de toehoorders in vervoering. En tegelijkertijd leggen ze ook openbaar verantwoording af. Door de muzische aspecten in het reflecteren te versterken treedt de gemeenschapsvormende en morele dimensie meer op de voorgrond.¹ Mijn pleidooi bij Sennett’s voorstel om het werk regelmatig te onderbreken voor bespiegelen is om in dat bespiegelen niet totaal ‘uit’ te stappen naar de modus van de afstandelijke beschouwing, maar het lichaam, de ruimte en de spullen in de bespiegeling juist ‘aan’ te zetten. De muzische reflectie opent via de lichamelijke betrokkenheid, de concrete situering in het hier en nu, en het gebruik van tastbare materialen, een veld van fundamentele waarden, die daarin besloten liggen en maakt die openbaar deelbaar en bespreekbaar.

Laat ik tenslotte een paar concrete voorbeelden geven. Als we het werk even laten liggen dan volgt daar meestal een ritueel van samenkomst. Dat kent heel uiteenlopende vormen van een beschouwelijk seminar bij het afscheid van een medewerker tot klootschieten op een bedrijfsuitje. Maar ook een toast op een grote order, een publicatie, een audit of accreditatie of een studiedag horen in de hoek van de bespiegeling. Dat zijn allemaal momenten waarin het gewone werk wordt opgeschort, of zoals Sennett zegt onderbroken wordt. Wat opvalt daaraan is de muzische verschijningsvorm van die momenten. In elk van de genoemde voorbeelden zit het aspect van de opvoering. De vormen van samenkomst hebben het karakter van een manifestatie of een ritueel, het karakter van openbaarheid. De inzet is vaak expliciet de gemeenschappelijkheid te versterken en te bestendigen. Verhalen worden verteld en doorgegeven. Deze bespiegelende momenten krijgen vorm in een gemeenschappelijk verband en gemeenschappelijk gedragen opvattingen. Deze muzische aspecten die bijdragen aan het tot stand komen van gemeenschappelijkheid illustreren wat ik met Gadamer eerder heb beschreven over de sleutelconcepten *Bildung*, *Sensus Communis*, *Oordeel en Smaak* in het humanisme van vóór de Verlichting. De muzische beleving en de *sense* als een zintuig voor het samen spelen hebben een centrale rol in het ontstaan van gemeenschappelijkheid, die ruimte biedt aan individuele stemmen. Mijn pleidooi voor muzische reflectie houdt in de ambachtelijke muzische kwaliteiten van maken en belichamen in reflectie en bespiegeling naar voren te halen en te versterken.

¹ Daarmee kan muzische reflectie gezien worden als een gelijktijdigheid van *reflection in action* en *reflection on action* zoals in het werk van Donald Schön naar voren komt. (vgl. Schön, D. A. (1983) *The reflective practitioner, how professionals think in action*. New York: Basic Books